

NAMIK KEMAL'İN YAŞAMINDA VE ESERLERİNDE GELİBOLU*

*Tevfik SÜTÇÜ***

ÖZET

Antik dönemlerdeki isimlendirmeye göre “iyi ve güzel şehir” anlamında kullanılan “Galli Polis” kelimesinin bugünkü kullanımıyla “Gelibolu”, tarihte Hitit İmparatorluğunun dağılmasından sonra önem kazanmış, önce Lidyalıların, sonra Persler, Spartalıları, Makedonlar, Bergamalıları, Romalıları, Bizanslıları ve en son Türklerin hâkimiyetine girmiştir. Gazi Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri tarafından 1354'te fethedilen ve Rumeli'nin ilk Paşa Sancağı olan Gelibolu, tarihte bir denizcilik idare merkezi olarak şöhret kazanmıştır. Cumhuriyet döneminin başlarında vilayet merkezi olmuş, 1926 yılında ise ilçe merkezine dönüştürülmüş ve bugün de ilçe merkezidir.

Coğrafi konumu ve bir geçiş noktası olması sebebiyle pek çok tarihî olayın gerçekleşmesinde merkez olma özelliği bulunan Gelibolu, üzerinde bulundurduğu önemli devlet adamı ve yetiştirdiği aydınları yönüyle ele alınıp incelenmesi gereken bir yerleşim yeri olarak da dikkat çeker. XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunun aydın, düşünür, devlet adamı ve Tanzimat Edebiyatı olarak isimlendirilen dönemin öncü bir şairi, gazetecisi, tiyatro ve roman yazarı olarak da bilinen Namık Kemal, 24 Recep 1289 tarihinde sürgün-mutasarrıf olarak Gelibolu'ya gelmiştir. Gelibolu'ya yakın olan Tekirdağ'da 1840 yılında dünyaya gelmiş ve Osmanlı coğrafyasının muhtelif bölgelerinde bulunmuş olan Namık Kemal, İbret gazetesinin kapatılmasından sonra 33 yaşında Gelibolu'ya mutasarrıf olarak atanmıştır. Namık Kemal'in memurluk/devlet adamlığının ilk dönemini geçirdiği Gelibolu, onun edebî hayatında da önemli bir yerleşim yeri olarak dikkat çeker. “Devr-i İstilâ” eserinin konusunu ilham eden Marmara denizi temaşalarını yaşadığı 40 odalı, 3 kanatlı mutasarrıf konağındaki Namık Kemal'in, İbret ve Diyojen gazetesindeki bazı yazılarını yazdığı yer olan Gelibolu, onun aynı zamanda “Gelibolu” başlıklı yazısında müstakil bir konu olarak ele alınmıştır. 1888 yılının 2 Aralık günü Sakız adasında vefat eden ve önce oradaki bir cami haziresine defnedilen Namık Kemal'in kabri, gazeteci arkadaşlarına bıraktığı vasiyetine istinaden üç gün sonra Gelibolu'nun Bolayır kasabasındaki Gazi Süleyman Paşa türbesinin yanına nakledilmiştir. Bu itibarla Namık Kemal'in, doğrudan doğruya 33 yaşında başlayan Gelibolu ile münasebeti, ölümünden sonra da kabrinin nakliyle devam etmiştir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

* Bu makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde 09-10 Mayıs 2013 tarihinde Çanakkale Valiliği ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi tarafından düzenlenen “Uluslararası Gelibolu Sempozyumu”nda sunulmuş olan bildirinin yeniden düzenlenmesiyle hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Namık Kemal Üniversitesi Fen Edeb. Fak. Türk Dili ve Edeb. Bl. El-mek: tsutcu@nku.edu.tr

Bu çalışmada, Namık Kemal'in gerçek hayatında Gelibolu'nun nasıl bir yer tuttuğunun izleri, Namık Kemal ile ilgili belgelerden, onun hayatını ele alan eserlerden takip edilerek incelenecektir. Onun kendi eserlerinde de Gelibolu'nun ne şekilde yer aldığı incelenip araştırılırken ayrıca Namık Kemal'in ölümü öncesinde Gelibolu çevresine bağlılığı, bu bağlılığın sebepleri, kabrinin nakli ile bilgileri de çeşitli belge ve kaynaklara dayandırılarak ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı Tarihi, Tanzimat Edebiyatı, Namık Kemal, Gelibolu.

GALLIPOLI IN LIFE AND WORKS OF NAMIK KEMAL

ABSTRACT

The word "Galli Polis" which was used as "good and beautiful city" according to the nomenclature in ancient times, (Gallipoli today) gained importance in history after disbanding of Hittite Empire and was dominated by initially Lydians, Persians, Spartans, Macedonians, Bergamots, Romans, Byzantines and finally Turks. Gallipoli which was conquered by Ottoman forces under command of Gazi Süleyman Paşa in 1354 and which was the first pasha sanjak of Rumelia became famous in history as a marine administration center. It became a city center in beginning of Republican period and was converted to provincial center in 1926. Today it is still a provincial center.

Due to its geographical location and the fact that it is a passage, it has always been a center of important historical events. It is also important (and should be researched) in terms of the intellectual people and important statesman that were grown up in Gallipoli. Namık Kemal who was known as an intellectual statesman, thinker of XIX. Century Ottoman community and pioneer poet, journalist, theater and novel author of the period named as political reform literature, came to Gallipoli as an exiled tenant. Namık Kemal who was born in Tekirdağ (close to Gallipoli) in 1840 and traveled to various regions of Ottoman Empire, was assigned to Gallipoli as tenant after the closure of Ibret newspaper. Gallipoli where Namık Kemal had the first period of his tenancy / statesmanship was also an important place for his literate life. Gallipoli where he wrote some articles to Ibret and Diyojen newspapers in the tenancy manor with 40 rooms and 3 wings where he also had his Marmara sea spectacles that constituted an inspiration for his work named "Devr-i İstila" was also a private subject in his article named "Gallipoli". The grave of Namık Kemal who passed away in December 2nd 1888 in Chios (and was buried to a mosque burial area) was transferred next to Gazi Suleyman Pasa mausoleum in Bolayir town of Gallipoli three days later according to his will which he had left to his journalist friends. In this respect, the direct relation of Namık Kemal with Gallipoli which started when he was 33, continued after the transfer of his grave following his death.

In this study, the tracks of the importance of Gallipoli in real life of Namık Kemal, will be followed and examined through the documents related with him and the works which was about his life. While the

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

importance of Gallipoli in his own works was also examined and researched, we will also emphasize the commitment of Namık Kemal to Gallipoli and surroundings prior to his death, the reasons of this commitment and transfer documents of his grave by attributing to various documents and sources.

Key Words: Turkish Literature History, Reform Period Literature, Namık Kemal, Gallipoli.

Giriş

Gelibolu, dünya tarihinde çok eski dönemlerden beri farklı toplumların yerleşmek için mücadele ettiği ve farklı dönemlerde değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir coğrafya üzerinde kurulmuştur. Antik dönemlerdeki isimlendirmeye göre “iyi ve güzel şehir” anlamında kullanılan “Galli Polis” kelimesinin bugünkü kullanımıyla “Gelibolu”, dünya üzerinde coğrafi, jeopolitik ve jeo-stratejik yapısı sebebiyle, üzerinde tarihî olayların gerçekleşmesinde merkezî rol oynamış önemli bir yerleşim yeridir.

Gelibolu, tarihte Hitit İmparatorluğunun dağılmasından sonra önem kazanmış, önce Lidyalıların, sonra Persler, Spartalılar, Makedonlar, Bergamalılar, Romalılar, Bizanslılar ve en son da Türklerin hâkimiyetine girmiştir. Gazi Şehzade Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri tarafından 1354’te fethedilen ve Rumeli’nin ilk “Paşa Sancağı” olan Gelibolu, benzersiz bir coğrafi özelliğe sahip olmasından dolayı tarihte bir denizcilik idare merkezi olarak da şöhret kazanmıştır. Dünyada benzeri bulunmayan özellikte bir yarımada konumunda bulunan bir toprak parçasında konumlanmış olan Gelibolu, Cumhuriyet döneminin başlarında vilayet merkezi olmuş, 1926 yılında ise ilçe merkezine dönüştürülmüş, bugün de ilçe merkezi olarak Marmara Denizi’nin Kuzey Batısında yer alan çok önemli bir geçiş noktası ve şirin bir yer olarak konumlanmıştır.

Coğrafi konumuna bağlı olarak önemli bir geçiş noktası olması sebebiyle pek çok tarihî olayın gerçekleşmesinde merkez durumunda bulunan Gelibolu, üzerinde bulundurduğu önemli devlet adamları ve yetiştirdiği aydınları yönüyle ele alınıp incelenmesi gereken bir yerleşim yeri olarak da dikkat çekmektedir.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda önemli bir aydın, düşünür ve devlet adamı olan Namık Kemal, aynı zamanda Tanzimat Edebiyatı olarak isimlendirilen dönemin öncü bir şairi, gazetecisi, tiyatro ve roman yazarı olmasının yanında, 26 Eylül 1872 tarihinde Gelibolu Mutasarrıfı olarak bu güzide yerde bulunmaya başlar.

Edebiyat mahfillerinde ilk olarak Encümen-i Şuara topluluğu arasında bulunarak, edebiyatçı kimliğini eski tarz şairlerin yanında ortaya koyan Namık Kemal, 1862 yılında Bâbüali Tercüme Odası’na memur olarak atanmış ve bir taraftan da tahsilini ilerletmeye çalışmıştır.¹ Bu sıralarda Şinasi’nin çıkardığı Tasvir-i Efkâr gazetesine yazılar yazan ve Şinasi’nin Avrupa’ya gitmesi üzerine gazetenin idaresini üzerine alan Namık Kemal, dönemin ileri gelenleri ile görüşmeye başlamış, her zaman onlardan iltifat ve alaka gören bir edebî şahsiyet olmuştur.²

Namık Kemal, Tasvir-i Efkâr’da İstanbul yangınlarına dair neşrettiği makalelerinden dolayı, dönemin sadrazamı Âli Paşa tarafından “rütbe-i saniye ile taltif edilerek” 1867 yılında Erzurum vali yardımcılığına tayin edilir.³

¹ İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, Bütün Eserleri Son Asır Türk Şairleri 2. Cilt, 3. bs., İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988, s.821.

² İNAL, age, s.821.

³ İNAL, age, s.822.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

1865 yılı Haziran ayının bir Cumartesi günü akşamında ilk defa olarak Yeniköy’de Ahmed Bey’in yalısında aynı hedefteki aydın gençler tarafından bir toplantı yapılmış, mutlakiyet idaresine karşı önce “İttifak-ı Hamiyet” ismini alan ve sonraları “Yeni Osmanlılar” ismini alacak olan gizli bir cemiyet kurulmuştur. Daha sonra Namık Kemal’in de bu cemiyetin üyeleri arasına girdiği görülecektir.⁴

1867 yılında Erzurum vali yardımcılığına tayin edilen Namık Kemal’in, esasında bu göreve gönderilmek istenmesinin esas sebebi, “Yeni Osmanlılar Cemiyeti”nin ortaya koyduğu tehlikenin hükümet tarafından farkedilmesi ve bu cemiyet mensuplarının İstanbul’dan uzaklaştırılma düşüncesidir.⁵ Namık Kemal, Erzurum vali yardımcılığı görevine gitmemiş ve arkadaşı Ziya Paşa ile birlikte Mayıs 1867’de Paris’e kaçmıştır.⁶ Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın Paris’e gidişlerinin asıl sebebi, o dönemde “Yeni Osmanlılar Cemiyeti”ne mensup olan aydın gençlere etkisi ve maddî katkısı olan Mustafa Fazıl Paşa’nın çağrısı olmuştur. Mustafa Fazıl Paşa, esasında Namık Kemal ve Ziya Paşa’yı Avrupalıların “Genç Türkler” dedikleri “Yeni Osmanlılar Cemiyeti” adına Fransa’da neşriyat yapmaya davet eder.⁷

Fransa Hükümeti, bu siyasî Türk mültecilerine 1 ay 11 gün sonra Fransa’dan uzaklaşma tebliğinde bulunur. Bunun üzerine Namık Kemal ve Ziya Paşa, Londra’ya geçerler. Önceleri Londra’da Ali Suavi ile birlikte “Muhbir” isminde bir gazete çıkarırlar. Bir müddet sonra ise Ali Suavi ile anlaşamazlar ve Namık Kemal, Ziya Paşa ile birlikte, 1868 yılında “Hürriyet” gazetesini çıkarmaya başlar. Avrupa’da iken, oradaki sosyal hayatı, Avrupa devletlerinin idarî şeklini, hukukî ve siyasî kurumlarını, iktisadî durumlarını gözleyen ve hukukî konularla ilgilenen Namık Kemal, hukukçu Emile Accolas ve Fanton’dan hukuk dersleri almış; Alexander Dumaspe ve tarihçi Leon Cahun ile tanışmıştır.⁸ Hürriyet gazetesinde 64 sayı boyunca çok önemli yazılar yazan Namık Kemal, arkadaşlarının hükümete karşı yönelttikleri aşırı hücumlardan rahatsız olunca, 1869 yılında Hürriyet gazetesinden ayrılır. Namık Kemal, Fransız ve Almanlar arasında Alsas-Loren Savaşı’nın başladığı bu günlerde Zaptiye Nazırı Hüsnü Paşa’nın çağrısı üzerine, 24 Teşrinisani 1870 Perşembe günü İstanbul’a döner.⁹

Namık Kemal, Mahmud Nedim Paşa’nın sadrazamlığı sırasında Avrupa’dan dönen Nuri, Reşat ve Ebuzziya Tevfik Beylerle birlikte “İbret” gazetesini çıkarmaya başlar. İbret gazetesi, ilk sayısını 13 Haziran 1872’de çıkarmıştır. Namık Kemal bu gazetede, hayatının en güzel ve en kuvvetli yazılarını yazmıştır.¹⁰ Avrupa’dan dönen arkadaşları ile beraber yazdıkları makaleler, herkesin dikkatini çekmiş; Mahmud Nedim Paşa o yazılardan ürkmüş; onun “Garaz marazdır” isimli yazısı gazetenin kapatılmasına bahane olarak gösterilerek İbret gazetesi 19. sayısında kapatılmış ve 10 Temmuz 1872 tarihi itibarıyla Namık Kemal’in, Gelibolu’ya sürgün mutasarrıf olarak atanmasına sebep olmuştur.¹¹

Namık Kemal’in Yaşamında ve Eserlerinde Gelibolu

Gelibolu’ya yakın olan Tekirdağ’da 21 Aralık 1840 tarihinde dünyaya gelmiş olan Namık Kemal, Gelibolu mutasarrıflığı görevinden önce, bazı Avrupa ülkelerinin önemli başkentlerinde bulunarak kendini yetiştirmiş ve uzun süre ülke içinde ve dışında gazetecilik yapmıştır. Namık

⁴ EBÜZZİYA TEVFİK, Yeni Osmanlılar Tarihi, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1973, s.82.

⁵ İNAL, age, s.822.

⁶ EBÜZZİYA TEVFİK, age, s.71-73.

⁷ EBÜZZİYA TEVFİK, age, s.64-65.

⁸ MARDİN, Yusuf, Namık Kemal’in Londra Yılları, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1974, s.9-22.

⁹ KUNTAY, Mithat Cemal, Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında II. Cilt-Kısım I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1949, s.95.

¹⁰ KUNTAY, age, s.105-107.

¹¹ KUNTAY, age, s.110-116.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

Kemal, yaşamının Gelibolu mutasarrıflığından sonraki dönemlerinde de Osmanlı coğrafyasının muhtelif yerlerinde devlet adamı olarak görevlendirilmiş, ilk ciddi memuriyetini 10 Temmuz 1872 tarihinde Gelibolu sürgün-mutasarrıfı olarak atanması ile almıştır. Ancak o, atanmasının ardından İstanbul'daki gazetecilik faaliyet alanından kesinlikle uzaklaşmak istememiş ve bu konuda direnmiştir. Kemal, görev yeri olan Gelibolu'ya hemen gitmek istemez ve çeşitli bahanelerle bu gitme işini sürekli erteler. Onun yeni görev yerine hemen gitmesi için baskı gördüğü de olmuştur.¹² Döneminin Zaptiye Nazırı Alyanak Mustafa Paşa, Gelibolu'ya sürgün mutasarrıf olarak atanan Namık Kemal ile "Mahkeme-i Kebire-i Merkeziye"ye sürgün başkâtip olarak atanan Ebüzziya Tevfik'i, memuriyetlerine bir an evvel gitsinler diye sürekli sıkıştırdığı da kaynaklarda kayıtlı bulunmaktadır.¹³

Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığına atanmasına sebep olan Mahmud Nedim Paşa'nın Bebek'teki yalısında, diğer sürgün arkadaşları ile beraber Kemal'le görüşmeleri esnasında ona söylediği şu sözler, onun niçin Gelibolu'ya mutasarrıf olarak atandığını ortaya koymaktadır:

"—Kemal Bey, der, biliyor musunuz, sizi niçin Gelibolu'ya mutasarrıf yaptım? Gelibolu Osmanlıların Rumeli fethine başlangıç olmuştu, aynı Gelibolu sizin de memuriyet feyzinize mebbe' olacak da onun için!"¹⁴

Mahmud Nedim Paşa'nın bu sözleri Namık Kemal'i çok etkilemiştir. Mahmud Nedim Paşa, Rumeli fatihliğiyle Gelibolu mutasarrıflığını benzer biçimde ortaya koyarken, Kemal'in arkadaşları Kayazade Reşat ile Ebüzziya Tevfik birbirlerine bakmışlar ve Namık Kemal'in Gelibolu'ya gitmeye çoktan hazır bulunduğuna gözleri ile karar vermişlerdir.¹⁵

Ancak tam bu günlerde Sadrazam değişikliği olması, Kemal'i Gelibolu'ya hemen gitmemesi konusunda serbest bırakmıştır. Gelibolu sürgün-mutasarrıflığına gitmesi beklenen Kemal'in, 26 Eylül 1872 tarihine kadar İstanbul'da bulunduğu görülecektir. Sabahları Beylerbeyi Küplüce'deki evinden Şemsi Paşa'daki yalısında ikamet eden Şehzade Murat ile görüşmek üzere çıkmaktadır.¹⁶ Namık Kemal'in Gelibolu'ya gitmeden önceki günlerde, İstanbul'da bir diğer meşguliyeti de Diyojen gazetesi olmuştur.¹⁷

İbret gazetesinin Temmuz 1872'de kapatılma cezasından sonra, Namık Kemal'in 26 Eylül 1872 tarihinde 33 yaşında iken sürgün bir mutasarrıf olarak Gelibolu'ya gittiği günlerde, İstanbul'da sadrazamlık makamında bulunan Mithat Paşa'dır. Eski sadrazam Mahmud Nedim Paşa'dan sonra, yeni sadrazam Mithat Paşa da Namık Kemal'in Gelibolu'ya bir an evvel gitmesini ister. Bu dönemde Gelibolu mutasarrıflığına atanan Namık Kemal'den daha önceden istenmiş olan ve Kemal'in kendisini bu görevden azledip gitmemesi için bir bahane olarak öne sürdüğü kefaleti bekleyen Maliye Nezaretine, bu beklenmekte olan kefaleti de Mithat Paşa, bizzat kendisi vermiştir.¹⁸

Namık Kemal, kendisiyle beraber İzmir'e sürgün memur olarak tayin edilen, fakat gitmek istemeyen Ebüzziya Tevfik'le beraber, 26 Eylül 1872 tarihinde Perşembe günü, artık İstanbul'dan Gelibolu'ya kalkan Avusturya vapurundadır. Yanında bulunan gözleri kavgacı, burnu inatçı, yüzü asil olan arkadaşı Ebüzziya Tevfik'tir. Yola çıktıkları Avusturya vapuru, ertesi sabah Gelibolu önünde demirlemiş ve karaya çıkan Namık Kemal ile arkadaşı Ebüzziya Tevfik'in ilk işleri, "Muhammediye" yazarı olarak şöhret kazanmış olan Yazıcızade Mehmet Efendi'nin Gelibolu'daki

¹² ÖZÖN, Mustafa Nihat, Namık Kemal ve İbret Gazetesi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1938, s.114.

¹³ KUNTAY, age, s.121-122.

¹⁴ KUNTAY, age, s.117.

¹⁵ KUNTAY, age, s.117.

¹⁶ KUNTAY, age, s.120.

¹⁷ ÖZÖN, age, s.114.

¹⁸ KUNTAY, age, s.126.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

türbesini ziyaret etmek olmuştur.¹⁹ O dönemin ve muhitinin âdeti olduğu üzere, Gelibolu mutasarrıfları işe başlamadan önce, bu türbenin yanındaki hamamda yıkanır, sonra da türbeyi ziyaret ederlerdi. Namık Kemal, o dönem Gelibolu'nun Mevlevî Tekkesi Şeyhi olan Hüsameddin Efendi'nin yönlendirmesiyle türbeye girmiş ve Yazıcızade Mehmet Efendi'nin kendi el yazısı ile yazılmış olan "Muhammediye"den bir bölümü Ebüzziyya Tevfik ile beraber biraz okumuştur.²⁰

Gelibolu'da yapmış oldukları bu türbe ziyaretinin ardından, mutasarrıf için hazırlanmış olan, Mevlevî Tekkesi Şeyhi Hüsameddin Efendi'nin, Gelibolu önlerindeki denize bakan 40 odalı, 3 bölümlü büyük konağına geçilmiştir. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı esnasında yanmış olan bu konak, Namık Kemal'in güneşin doğuşu ve batışını sık sık seyrettiği ve bu seyretme anlarını unutamadığı ve mektuplarında zaman zaman "güneşin batış ve doğuşu esnasında oluşan güzel manzarası" yönüyle zikrettiği meşhur konaktır.²¹

Namık Kemal'in hayatı üzerine belgelere dayanılarak kapsamlı bir kitap olarak kaleme alınan ve kendisinden geniş ölçüde bizim de bu araştırmamızda faydalandığımız eserinde belirttiğine göre Mithat Cemal Kuntay, 1942 yılında dönemin Çanakkale Valisi Fehmi Vural'a mektupla konak hakkında bilgi sormuştur. Mithat Cemal Kuntay'ın aktardığına göre, bahsi geçen konak hakkında, valinin talimatıyla o dönemin Gelibolu kaymakamı da araştırma yaptırır. 20 Şubat 1942 yılında Çanakkale Valisi Fehmi Vural tarafından Mithat Cemal Kuntay'a gönderilen mektupta, konağın o tarihin Halkevi binası olarak kullanılan binanın deniz tarafındaki cephesine tesadüf ettiği belirtilir. Bu meşhur konağın Halkevi binasına 50 metre mesafede olduğu, Şeyh Hüsameddin Efendi'ye ait bir sakf altında üç kısım ve kırk odadan meydana geldiği, bir büyük harpte çıkan bir yangın sonucunda yanarak yerinin o gün itibariyle boş arsa olarak kaldığı da ifade edilmiştir.²²

Namık Kemal'in "Devr-i İstilâ" isimli eserinin ilhamlarına sebep olarak zikredilen bu konak, aynı zamanda onun çok meşhur olan "Gelibolu" mektubunu da yazdığı bir mekan olarak bilinmektedir. Kemal, Gelibolu'da iken İstanbul'da çıkarılmakta olan İbret gazetesine, daha sonraları önemli oldukları hususunda defalarca dikkat çekilecek, yayımlandıklarında ciddi ölçüde ses getirecek yazılarını da bu konakta yazmaktaydı.²³ Fiilen mutasarrıflığı Eylül sonlarından Kanunuevvel sonlarına kadar 3 aydan fazla tutan Namık Kemal'in İstanbul'dan ayrılırken İbret gazetesinin tekrar yayınlanma iznini aldığı, Gelibolu'ya Eylül sonlarında ulaşmasından 4 gün sonra da İbret gazetesinin cezası affolunarak, 30 Eylül 1872 Pazartesi günü tarihi itibariyle 20. sayısından devam etmek üzere tekrar yayınlamasına devam ettirdiği görülecektir.²⁴ Bu sayının yayınlanması ile birlikte, İbret'te ilk olarak Namık Kemal'in, Gelibolu'dan yollanmış olan "İfade-i Meram-İbret'in Tekrar Neşri" başlığı ile imzasız uzun bir yazı yazdığını görürüz. Kemal, yazıda İbret'in kapatılma cezasına haksız yere uğradığını uzun uzun açıklarken "Matbuat Nizamnamesi" ile "Hukuk" kavramlarının bu yazının merkezini tutan konular olduğu görülmektedir.²⁵ Yazısında Namık Kemal, İbret'in 19 sayı boyunca yayınlanmış yazılardaki "mana ve medlûllerden" bahsetmiş ve "menafi-i hükümet ve adâb-ı umumiyyeye mugayir hareket" noktalarını da izah etmek suretiyle İbret'teki neşriyatı incelemiştir.²⁶

¹⁹ KUNTAY, age, s.126-127.

²⁰ KUNTAY, age, s.127.

²¹ KUNTAY, age, s.128.

²² KUNTAY, age, s.128.

²³ KUNTAY, age, s.128.

²⁴ AKÜN, Ömer Faruk, Namık Kemal'in Mektupları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972, s.368.

²⁵ AYDOĞDU, Nergiz Yılmaz, KARA, İsmail, Namık Kemal Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri 1, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005, s.18.

²⁶ ÖZÖN, age, s.115.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

Gelibolu'dan İbret gazetesine muntazam olarak yazılar yazan ve gönderen, bu yazıların yanı sıra bir yandan da Diyojen gazetesine imzasız yazılar yollayan Namık Kemal, 9 Teşrinisani 1872 tarihinde Ebüzziya Tevfik'in tek başına çıkarmaya başladığı Hadika gazetesine de "N.K." imzasıyla yazılar göndermekteydi.²⁷

Gelibolu'daki görevine ilk geldiğinde, Kemal'in bir hafta kadar misafiri olan Ebüzziya Tevfik, bir süredir artık İstanbul'dadır.²⁸ Namık Kemal, o günlerde tekrar yayınlanmaya başlayan İbret gazetesindeki yazılarını 20. sayıda imzasız, 24. sayıdan itibaren ise "B(aş). M(uharrir)." karşılığı olarak açıklanabilecek olan "B.M." rumuzunu kullanarak yayınladı. İbret'in 24. sayısından 95. sayısına kadar "B(aş). M(uharrir).", 97. sayısından kapanışına kadar, bazen imzasız yazıları bulunmakla beraber, "Kemal" imzasıyla da yazılar yazmıştır.²⁹

İbret gazetesinin neşriyatı, Namık Kemal daha Gelibolu'da iken tekrar dikkat çekmeye başlamış, 23 Ekim 1872 tarihinde gazetenin o günlerdeki mesul müdürü Matbuat Müdürlüğü tarafından davet edilmiş, fakat onun yerine gazetenin o günlerin idare müdürü olan Mahir Bey gitmiştir. Yarım saat kadar süren sorgulamada sorulan sorular, İbret gazetesini yönetimi için bir çeşit uyarı mahiyetinde olmuştur.³⁰

Mutasarrıflık devresi uzun sürmeyen Namık Kemal'in devlet adamlığı/bürokratlığının ilk dönemlerinden birini yaşadığı Gelibolu, onun edebi hayatında önemli bir yerleşim bölgesi olarak dikkat çekecektir. Kemal, Gelibolu mutasarrıfı olmasının yanında, İbret gazetesindeki bazı yazılarında "devlet" ve "millet" kavramlarını açıklamakta,³¹ bazı yazılarında Avrupa devletlerinin "Şark Meselesi"ne bakışını irdelemekte,³² bazısında Gelibolu şehir merkezindeki evlerin bahçelerinde tütün yetiştirme meselesini ele almakta,³³ bazen idarece ihtiyaç duyulan tadilata işaret etmekte,³⁴ bazısında ise memurların eğitimi, askerlik, Hıristiyan tebaanın durumunu tartışmaktadır.³⁵ Rütbelere ve unvanlar, kamuoyu, Avrupa'nın Prusya politikası, terakki, Tanzimat, Osmanlı'nın şehir ve şehircilik teşkilatı, yönetiminde yapılan ıslahatlar,³⁶ Kemal'in Gelibolu'da bulunduğu esnada İbret gazetesinde ele aldığı başlıca konular olmuştur. Bu konuların yanında Namık Kemal Gelibolu'da, her zaman aktüel olan ve zaman zaman bugün bile gündeme getirilen hukuk, adalet, mahkemeler, sanat, ticaret, aile, ziraat, medeniyet konularını ele alacaktır. Kemal'in o günün Osmanlı toplumunda aktüel olan "Sırbistan Ayaklanması" ve "Acaba İstanbul'dan Niçin Vergi ve Asker Alınmaz?" başlıklı yazılarında ele aldığı bu konular hakkındaki düşüncelerini ortaya koyduğu görülecektir.³⁷

Namık Kemal, Gelibolu'dan Hadika gazetesine de makaleler göndermiştir. Bunlar genellikle "hürriyet" kavramı üzerine olan fikirlerini açıklama ve yayma amacıyla yazılmış, genel itibarıyla devlet idaresini eleştiren "Hürriyet-i Efkâr" makalesi ile "Biz İstemesek Zelil Olmazdık" ve "Meslek Fikri" gibi makaleleridir.³⁸

²⁷ ÖZÖN, age, s.115.

²⁸ KUNTAY, age, s.129.

²⁹ AYDOĞDU, KARA, age, s.18.

³⁰ TANSEL, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Hususi Mektupları-İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları-I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967, s.223.

³¹ AYDOĞDU, KARA, age, s.146-149.

³² AYDOĞDU, KARA, age, s.141-145, 150-156, 162-165.

³³ AYDOĞDU, KARA, age, s.157-161.

³⁴ AYDOĞDU, KARA, age, s.173-177.

³⁵ AYDOĞDU, KARA, age, s.178-189.

³⁶ AYDOĞDU, KARA, age, s.195-239.

³⁷ AYDOĞDU, KARA, age, s.255-256, 295-298.

³⁸ TANSEL, age, s.223.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

Kemal'in Gelibolu'da iken kaleme aldığı doğrudan doğruya Gelibolu ile ilgili olmasıyla dikkat çeken en önemli yazılarından biri de, Rumeli demiryolu meselesi üzerine yazılmış olan makalesidir.

Namık Kemal'in "Rumeli Demiryolunun Akdeniz'le Olan Münasebatına Dair Bazı Mütalaât"³⁹ isimli yazısında Gelibolu'nun deniz kenarında bulunması dolayısıyla, mevcut olan limanının demiryolu ile buluşmasının gereği ve faydaları tafsilatlı bir biçimde anlatılmaktadır.

Gelibolu mutasarrıfı Kemal, bir yandan hükümet dairesinde bir bürokrat olarak, Gelibolu'nun topu topu iki Müslüman mektebi olmasına üzülmekte, yetimlerin yurtlarındaki durumlarını araştırmakta, belediyenin hesap defterlerini denetleyerek su paralarının hesaplarını incelemekte; diğer yandan da Şeyh Hüsameddin Efendi'nin yalısında İbret ve Hadika gazetelerine yazılar hazırlayıp göndermektedir.⁴⁰ Diyojen gazetesinin 141. sayısına kadar İstanbul'da bulunmuş olan Kemal, bu sayıdan sonra Gelibolu'dadır. Namık Kemal, 142. sayıdan sonraki manzum ve mensur hicivlerini bu gazeteye Gelibolu'dan yazıp göndermiştir.⁴¹

Kemal'in Gelibolu'daki kısa görev süresinin, onun gazeteciliğinde çok bereketli bir ilham yeri olduğu görülecektir. Onun gazeteciliğindeki verimli olma özelliğini, onun mutasarrıf olması da, sürgün olması da yok edememiştir. Namık Kemal, bu dönemde yazdığı yazılarıyla çok sevilen bir yazardır. Özellikle Diyojen'deki hiciv yazılarında bir güzellik bulunmaması, onun sevilerek okunmasını engellemiştir.⁴²

Hayatı boyunca ailesine, arkadaş ve dostlarına yazdığı mektuplarında Gelibolu'yu ve orada tanıdığı kimseleri yeri geldikçe zikretmekten kendini alamayacak olan Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığı, 2 Ocak 1873(10 Şevval 1289 H.)'te azledilmesiyle sona erecek ve İstanbul'a dönen Kemal, İbret'teki neşriyat hayatına devam edecektir.⁴³

Kemal, bütün bu yazı faaliyetleri yanında Gelibolu'daki idarî işleri ile de meşgul olmuş, bu idarî işlerin gereğinin yerine getirilmesi esnasındaki tavır ve uygulamaları bahane gösterilerek görevinden azledilmiştir. Gelibolu'da sürgün mutasarrıf olarak görev yapması istenen Namık Kemal'in bu görevinden azledilmesi, Mütercim Mehmet Rüştü Paşa'nın sadrazam olmasından sonraki günlere rastlar. Kaynaklar, Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığından azledilmesi ile ilgili bir kaç sebep göstermektedirler.

Namık Kemal'in azline sebep olarak gösterilen olaylardan biri, Kayserili Ahmet Paşa ile ilgilidir. Kayserili Ahmet Paşa, Kırım Harbinde Sivastopol fethinin şerefini paylaşmış ve askerlikten ayrılarak, Cezayir-i Bahrişefit Valisi olarak görev almıştır. Kayserili Ahmet Paşa, o zaman Cezayir-i Bahrişefit vilayet merkezi olan Çanakkale'de bulunmaktadır.⁴⁴

Kayserili Ahmet Paşa'nın Çanakkale'de bulunduğu esnada, Gelibolu Mutasarrıfı olarak atanmış olan Namık Kemal'in Gelibolu'daki görevine yeni başladığı günlerde kuduz bir köpek hadisesi yaşanır. Kemal'in Gelibolu'ya gelişinden birkaç gün sonra, kuduz bir köpek önce bir kadını, bir süre sonra da bir çocuğu ısırılmıştır. Olayın ardından kadın da çocuk da kudurmuşlardır. Halk köpeği öldürmüş, fakat kuduz hastalığı diğer köpeklerle bulaşmıştır. Namık Kemal, kuduzun yayılmasına tedbir olmak üzere, köpeklerin erkeği ile dişisini ayırtmış, erkek köpekleri Gelibolu'nun Galata burnuna göndermiş, dişi köpekleri ise Lapseki'ye yollamıştır. O tarihte Çanakkale'de ikamet eden Vali Kayserili Ahmet Paşa ise olayı öğrenmiş, Namık Kemal'in

³⁹ AYDOĞDU, KARA, age, s.240-246.

⁴⁰ KUNTAY, age, s.128.

⁴¹ KUNTAY, age, s.132.

⁴² KUNTAY, age, s.132.

⁴³ TANSEL, age, s.224.

⁴⁴ KUNTAY, age, s.136-137.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

köpekleri Çanakkale'ye bağlı Lapseki'ye yollamasını kendisine hakaret olarak algılamış veya öyle düşünmüştür. Diğer taraftan halk köpeklere acıyarak söylenmektedir. Ahmet Paşa, sokaktaki halkın dedikodusu ile kendi kinini birleştirmiş ve halkın serzenişini dönemin sadrazamı Mütercim Rüştü Paşa'ya bildirmiştir. Ancak Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa bu duruma aldırmaz. Bu aldırmazlık üzerine Kayserili Ahmet Paşa, Padişah Sultan Aziz'in annesi Pertevniyal'e bir şikâyet mektubu yazdırarak yollar. Bunun üzerine Namık Kemal, Gelibolu mutasarrıflığından azledilir. Böylece Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığından azledilmesinin bir sebebi de, bu Lapseki'ye gönderilen 230 köpek olmuştur⁴⁵ denilebilir.

Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığından azledilmesinin bir başka sebebi de İstanbul'un yayın hayatında bulunan yabancı gazeteler olmuştur. İstanbul'da yayınlanan Levant Herald gazetesinin sahibine ve o günlerde yayınlanmış bu gazetede bir yazıya göre, "Gelibolu'daki Yahudi ölülere, Namık Kemal'in idareciliğindeki beceriksizlik yüzünden mezarda bile rahat degillerdir."⁴⁶

Kemal'in Gelibolu'da görevli olarak bulunduğu günlerde, İbret gazetesine imzasız olarak gönderdiği bir mektup, Yahudi mezarları ile ilgili olayı onun tarafından ortaya koymaktadır: Namık Kemal'in anlatımıyla, dağ eteğinde bulunan Yahudi mezarlığındaki iki kabir açılarak iki naaşın mezardan çıkarılmasının şikâyet konusu edilmesi üzerine, hem hükümet hem de Namık Kemal tarafından heyet teşkil edilerek tahkikat yapılmıştır. Mezarların vahşi hayvan ayaklarıyla açıldığı, özel görevlendirilmiş memurlar tarafından tespit edilmesine rağmen, o dönemin Hahambaşı ikna olmamıştır. Bir yandan hükümetin, diğer yandan Namık Kemal'in meseleyi tekrar tekrar soruşturması da, olayın net olarak aydınlanması için yeterli bulunmamış, mesele Yahudilere bir baskı olarak telakki edilmiştir. Yahudi ahali arasında yayılmış olan ikna olmamanın oluşturduğu hoşnutsuzluk duygusu, vaziyetlerindeki şüphe hissi, yukarıdaki köpek meselesi ile birleşmiş ve Sultan Aziz tarafından Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığından azledilmesine sebep olmuştur.⁴⁷

İstanbul'da yayınlanan Levant Herald gazetesinin taşradaki muhabir veya muhabirleri Gelibolu'dan gazetenin İstanbul'daki merkezine yukarıdaki belirtilen hadisenin dışındaki konularda da sürekli haberler, notlar göndermektedirler. Levant Herald'ın İstanbul'daki merkezine gönderilen bir notta da Namık Kemal'in, Gelibolu'daki idareciliği ile ilgili uygulamalarından haber vermiştir. Bu notta yer alan ifadeler şu biçimdedir:

*"Gelibolu mutasarrıfı beyefendi mahalli memuriyetine vusulünden birkaç gün sonra memleket muteberanın celp ile mekteplerin tanzim ve ıslahı tedabirini ittihaz mübaderet etmiş olduğu mahalli havadisindedir."*⁴⁸

Kemal'in Gelibolu'da eğitim alanındaki tedbir, tadilat ve uygulamalarını haber yapan yabancı basının bu tarzdaki yayınları üzerine İbret gazetesi de haberler yayınlamaktadır. İbret'te yer alan bu haberlerde, okullardaki eksik ve aksaklıkların hemen düzeltilmesinin mümkün olmayacağından, düzeltilmesi ve yenilenmesi zaman alacak bu kurumların yönetici ve memurlarının öneminden bahsedilmektedir.⁴⁹

Namık Kemal tarafından Gelibolu'da, sadece eğitim kurumlarındaki eksikliklerin giderilmesi, tedbir, tadilat uygulama istekleri ortaya konmamıştır. Namık Kemal'in ziraat, eytam(yetimler) yurdu ve belediye defterlerini getirterek hesaplarını denetlediğini, Gelibolu'dan Courier d'Orient gazetesine gönderilmiş bir mektupta yer alan nottan öğrenmekteyiz. Bu

⁴⁵ KUNTAY, age, s.136-139.

⁴⁶ KUNTAY, age, s.138.

⁴⁷ KUNTAY, age, s.139.

⁴⁸ ÖZÖN, age, s.115.

⁴⁹ ÖZÖN, age, s.116.

denetlemelerde, o dönem için hesap verme hususunda sorumlu bulunanların çok azının Namık Kemal'i memnun ettiğini de öğreniriz. Buradan çıkarılabilecek sonuçlara göre, Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığından uzaklaştırılmasının sebebi, "köpek meselesi" olmamıştır. Yukarıda sayılan birkaç sebep, Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığından azledilmesinde rol oynamıştır.⁵⁰

22 Teşrinisani 1872 tarihinde İbret gazetesinde, La Turquie gazetesinden tercüme edilerek yayınlanmış olan bir yazıdan da anlıyoruz ki, Kemal Gelibolu şehir merkezindeki evlerin bahçelerine tütün ekilmesini ve yetiştirilmesini yasaklamaya da teşebbüs etmiştir. Namık Kemal bu husustaki teşebbüsü için, o dönemin Gelibolu karantina hekiminden rapor almış, fakat bu rapor Edirne Vilayet hekimini tarafından nakzedilmiştir. Namık Kemal'in doğruluğuna karar verdiği bu husustan dolayı bu mevkiye fazla kalamayacağı da tahmin edilmelidir.⁵¹

Namık Kemal, Gelibolu'da Mithat Paşa'nın sadrazamlık makamından ayrılmasından sonra bir müddet daha bulunmuştur. Resmi işlerini devir muameleleri, nakil işleri ve o kış mevsiminde İstanbul'da olan şiddetli fırtına onun, İstanbul'a dönmelerini bir süre geciktirmiştir.⁵²

Kemal'in çok uzun sürmeyen Gelibolu hayatı yukarıda izah edilen olaylara rağmen, bütün hayatı boyunca kaleme aldığı bazı yazılarında yer bulmuştur. Namık Kemal, bazı eserlerinde Gelibolu'da bulunduğu günlerden hafızasında kalan manzaraları ilham kaynağı olarak kullanacak, bazen Gelibolu'da tanıdığı eski memurların adını anacak, bazen Gelibolu'yu müstakil bir yazısının konusu olarak ele alacak, bazen de adeta andırma suretiyle oraya olan özlemini ima edecektir.

Namık Kemal'in 28 Teşrinisani 1872 tarihinde İbret gazetesinde yayınlanmış olan "Gelibolu" başlıklı yazısı, tamamen Gelibolu ile ilgili ve Gelibolu'yu merkezî bir konu olarak ele almaktadır. Gelibolu'da güneşin batışı esnasında görülen manzaranın tasvir edilmesi ile başlayan bu yazı, Namık Kemal'in ölümünden sonra yayınlanma teşebbüsünde bulunarak yarım kalmış külliyatında ve dönemin önemli antolojilerinde yer almıştır.⁵³

Kemal, bu yazıda Ege yönünden Çanakkale boğazına girildikten sonraki bir saatlik mesafede ulaşılabilecek olan Gelibolu önlerini, "kudretten nümüne-i letâfet olmak için yapılmış bir havz-ı behiştî" ifadeleri ile belirtir ve devamında yaşanacak duyguları şu cümlelerle dile getirir:

*"İnsan birkaç gün o deryâ-yı safanın kenarında temaşâ-yı tabiat etmelidir ki, hazine-i bedianın ibzâlinde feyyâz-ı kudretin ne kerîm olduğuna zihninde bir mütalaa hâsıl edebilsin."*⁵⁴

....

*"Bâd-ı şimâle cilve-gâh olan suların emvâci o kadar küçülür ve şemsin ziyâsı o kadar pâre pâre dağılır ki, o zemine altun pul işlemeli bir mâî atlas serilmiş gibi görünür. Hevâ-yı cenûbun gezindiği sular o kadar safvet, o kadar letâfet kesbeder ki, zemine bir berrak ayîne ferş edilmiş denilebilir."*⁵⁵

Namık Kemal, Gelibolu önlerindeki manzaranın görünümünü tasvir ederken sadece denizi dikkatlere sunmaz; zaman zaman, havadaki poyraz veya lodos rüzgârlarının bulunma durumlarına göre, Gelibolu'nun güney yönündeki ufuklarda güneşin oluşturduğu görünümü de yazısında uzun

⁵⁰ ÖZÖN, age, s.116-117.

⁵¹ ÖZÖN, age, s.119.

⁵² ÖZÖN, age, s.119.

⁵³ NAMIK KEMAL, Külliyât-ı Kemâl-Birinci Tertip-3 Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye, İstanbul: Selânik Matbaası, (Tarihsiz), s.270-275; "Gelibolu" başlıklı bu yazı, "Tasvir-i Gurûb" alt başlığı eklenmek suretiyle şu kaynakta da yer almaktadır: EBÜZZİYA TEVFİK, Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye, Konstantiniyye: Matbaa-i Ebüzzıya, 1306, s.325-331.

⁵⁴ NAMIK KEMAL, age s.270.

⁵⁵ NAMIK KEMAL, age s.270-271.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

uzun tasvir eder. Kemal, Gelibolu önlerindeki manzaranın parlaklığını dünyanın hiçbir yerinde ve eşyasında görülemeyecek benzeri olmayan bir parıltı olarak ifade edecektir:

“Hurşid-i münevver azamet ve saltanatıyla âfâka cevâhir-feşân olarak ufkun müntehâsına gelince atılmış pamuk şeklinde etraf-ı mağribi dolaşan ufak ufak bulutların hâsıl ettiği nura gark olmuş renklerini kavı-i kuzakta, ne rengin-i elmasta, ne ezhâr-ı bahârîde, ne mürgân-ı hindîde görülmek ihtimali vardır.”⁵⁶

Gelibolu yazısında Kemal, burada görülen manzaranın insana dünyadaki bütün renkleri gösterebildiğini, renklerin sadece deniz üzerinde değil, güneşin bulunduğu yerin durumuna göre, bu renk cümbüşünün ufuk boyunca uzayan dağlarda da bulunduğunu, bulutların hareketine göre manzaranın seyrine doyum olmadığını ve olamayacağını şu cümleleriyle ortaya koymaktadır:

“Bir tarafı gayet açık benefşe ve bir tarafı gayet koyu alev rengine gark olmuş veyahut bir ciheti âteşin âldan başlayarak ve tabaka tabaka penbe, turuncu ve kavuniçi renklerinin kırk elli derece koyuluğundan açıklığına ve açıklığından koyuluğuna intikal ederek nihâyet kanarya sarısında karar vermiş veyahut dünyada ne kadar parlak renk varsa açıklıkta koyulukta kâbil oldukları derecâtın hiçbiri hâriçte kalmamak üzere umumunu cem’ etmiş bin türlü mülevven bulutlar dakika dakika renklerini bir letâfetten bir bediaya tahvil ederek âheste âheste âfâkı seyretmeye başlarlar. Bir sûrette ki yalnız denizde değil dağlarda bile şekliyle, levniyle akisleri müşâhede olunur.”⁵⁷

Namık Kemal’e göre, renklerin tamamını ve renklerdeki değişikliklerin oluşması sonucunda ortaya çıkan tonları, hemen bütün sıfatları ve renk adlarını saymak suretiyle kendisi anlatmaya çalışsa da, Gelibolu ufuklarında meydana çıkan bu renkleri ve bu renk değişikliklerini kelimelerle, sözlerle tasvir etmek de, tasavvur etmek de imkânsızdır.⁵⁸

Gelibolu’nun gurubdan sonraki mehtaplı gecelerinde, ayın denize aksetmesinin benzersizliğini tasvir eden yazar, yazısında ortaya koyduğu benzetmelerle eski edebiyatın sanatlarını hatırlatacak tarzda ifadeler kullanarak o sanata olan yatkınlığını da ortaya koyacaktır:

“Gâh olur hevâ râkid kalmağla beraber, ayın bedir olduğu zamanlara tesâdüf olunur ser ü sîmine bakılsa sanılır ki, şû’leden mahlûk bir peri deryâya girmiş nâzân nâzân şenâ-verlik ediyor. O şenâ-verlik ettikçe vücudundan geldiği yerlere doğru nûr akıp gidiyor.”⁵⁹

“Gâh olur ki, rüzgârlardan biri galebe etmekle beraber mehtâba da tesâdüf olunmaz. Ummân zılâm içinde nazardan nihân olarak seyr ü sefer eden gemilerin sağındaki solundaki kandillerden öteye beriye allı yeşilli mehtâp akarmış gibi hâsıl olan temâşâlar Damad İbrahim Paşa çırağanlarına hande-zenân olur.”⁶⁰

Namık Kemal, “Gelibolu” yazısında sadece görülen manzaranın güzelliği üzerinde durmakla kalmaz, şehrin tarihine de temas etmektedir. Yazıda bu konu üzerinde durulurken, Osmanlıların Anadolu’dan gelip Avrupa’ya bir iki sal ile geçerek, Rumeli’deki fetihlerinin ilk basamağı olarak Gelibolu’yu seçmelerinin önemi aşağıdaki satırlarda Kemal’in ifadeleriyle şöyle dile getirilmiştir:

“Mevkiin bedâyii yalnız meşhûdâtına münhasır değil, bir kere de tarihi tasavvur olunursa, bir iki sal ile Anadolu’dan karşıya geçen ve Avrupa üzerindeki bunca muvaffakiyetlerimizin fatiha-i

⁵⁶ NAMIK KEMAL, age s.271.

⁵⁷ NAMIK KEMAL, age s.271.

⁵⁸ NAMIK KEMAL, age s.272.

⁵⁹ NAMIK KEMAL, age s.272.

⁶⁰ NAMIK KEMAL, age s.272-273.

*zuhûru olan o kırk elli Osmanlı kahramanı hatıra gelir. İkbâl-i milletin yâd-ı azameti dağda, sahrada, tahaccür ve havada, temessül etmiş gibi görünür.*⁶¹

Gelibolu'nun Türkler tarafından Avrupa'daki fetihlerinin başlangıç yeri olması yanında coğrafi durumu ve eski tarihlerden Osmanlılar dönemine gelene kadar ve Osmanlıların Tanzimat'ı ilanına kadar olan durumu da Namık Kemal tarafından ortaya konulmuş ve o günün durumu ile karşılaştırılmalı bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Gelibolu çevresindeki köyler, kasabalar ve buralarda yaşayan insanlar, o eski zamanlardaki mamurluğunu, refahını ve hareketliliğini kaybetmişlerdir. Namık Kemal, bu durumdan yakınır, üzüdür ve bu konudaki duygu ve düşüncelerini, yazısındaki şu cümleleriyle ortaya koyar:

“Hayf ki, bu deryâ-yı letâfetin etrâfında bulunan üç kasaba ile birkaç köyün şimdiki hali kudret-i hâlikla acz-i beşerin nisbetini göstermek için yapılmış gibidir.

Fakr u zaruret ve ıstırâb ve mezellet her köyünün ve belki her evinin toprak duvarlarında ve çürük tahtalarında yeni mezarlara ve eski tabutlara yakışacak kadar hâil ve siyaha mâil bir kirlilik ile tasvir olunmuş görünür. Güyâ ki âsâr-ı medeniyet eski revnak ve ikbâlinin fenâsına tahassürle mâtem esvâbına bürünmüştür.

*Halbuki tarihlerden anlaşıldığına göre vaktiyle oraları Rumeli'nin fethine kifâyet edecek kadar dehşetli ordular beslemiş, asırlarca Avrupa'nın kuvâ-yı mevcûdesini lerzân eden Osmanlı donanmasının en büyük firkalarını teçhiz etmiş, sahralarında şimdiki kasabalardan büyük köyler, sahillerinde şimdiki şehirlerden büyük kasabalar var imiş. Şehirlerinde kırk elli sanat bulunurmuş, sahralarında ziraattan mahrum kırk elli arşın yer bulunmaz imiş.*⁶²

Kemal, “Gelibolu” yazısını büyük bir hayıflanma ile başladığı bir paragrafla bitirir. Son cümlelerinde yazar, Tanzimat'a gelinceye kadar gereksiz ve anlamsız olarak yapılan savaşlarda haksızca dökülen kanların, bölgedeki insan kaynağını, insan gayretini ve idraki azalttığını söylemektedir. Gelibolu çevresinde o azamet ve şevket dönemleri sona ermiş; bölgede insanın ve insan gayretinin azalmasıyla acizlik, miskinlik ve durgunluk gelmiştir ve bu durumun tafsilatı ile ortaya konulması da bu günlerde gönülleri incitmektedir.⁶³

Gelibolu yazısında ifade edilen tasvirlerde görüldüğü üzere Kemal, Gelibolu'nun manzarasına hayranlık duymaktadır. Gelibolu'dan ayrıldıktan sonra hafızasında yer tutan bu hayranlık ve beğenme duygusunun, zaman zaman Namık Kemal'in aile fertlerine, eş dost ve arkadaşlarına yazdığı mektuplarda ortaya çıktığı görülecektir. Kemal, Hanya vapurunda yolculuk ettiği esnada, Ahmet Midhat Efendi ile Ebüzziya Tevfik'e hitaben yazdığı bir mektubunda, yolculuğu esnasında gördüğü manzara ile Gelibolu'da güneşin doğuşu esnasında ortaya çıkan manzara arasında kurduğu benzerlikten şu cümlelerle bahsetmektedir:

“Mithat'la Tevfik'e

Hanya Vapuru-Nisan 1873

*Bilmem guruba dikkat ettiniz mi? Brington'dan beri güneşin denizden gurubunu seyretmemiş idim. Bu gurup, azâmetiyle, mehâbetiyle, cirmindeki cesameti ile hakikaten güneşe başka bir halâvet veriyor. Bayağı, Gelibolu'nun tuluunu, fakat mahzûnâne tanzir ediyor. Erken uyanmaya muvaffak olursam, tuluu da seyrederek, size bildiririm; uyanamazsam, sonra siz bana yazarsınız...”*⁶⁴

⁶¹ NAMIK KEMAL, age s.273-274.

⁶² NAMIK KEMAL, age s.274.

⁶³ NAMIK KEMAL, age s.274.

⁶⁴ TANSEL, age, s.230.

Namık Kemal'in hafızasında yer eden Gelibolu'nun izleri, sadece Ahmet Midhat Efendi ile Ebüzziya Tevfik'e yazdığı mektubunda görülmez. 21 Ekim 1878 tarihinde Rezaizade Mahmud Ekrem'e Midilli'den yazdığı bir mektubunda da, adanın sonbaharının Gelibolu'yu hatırlattığını söyleyecektir. Adanın güzelliği, Kemal'in mektubunda, onun Gelibolu'da gördüğü manzaralara benzetilmiş ve bu güzellik, "tasvir etmenin imkânsız olduğu bir sanat tablosu" şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁵

Namık Kemal'in Midilli Mutasarrıfı olarak Midilli'de bulunduğu dönemde, tarihte daha çok "93 Harbi" olarak dile getirilen "1877-1878" Osmanlı-Rus Savaşı yaşanmaktadır. Bu savaş tablosunun, onun duygu ve düşüncelerinde akis bulduğu bu günlerde, 30 Aralık 1877 tarihinde Menemenlizade Rıfat Bey'e yazdığı bir mektubundaki satırlarında, Bulgar ve Rusların Rumeli topraklarında ve özellikle Trakya bölgesindeki ilerlemeleri üzerine oluşan düşüncelerini aktarır. Trakya bölgesini tanıyan, özellikle Gelibolu çevresini iyi bilen Kemal, mektubunda Gelibolu çevresinde bulunan Bulgar köylerinin özellikle harekete geçirmesiyle, Trakya bölgesinde Bulgaristan namına ortaya çıkacak "muhtariyet-i idare talebi" ile ilgili endişelerini ortaya koymaktadır.⁶⁶

Midilli Mutasarrıflığındaki Namık Kemal'in, 1881 yılında babasını özlediği günler olmuştur. Yine Menemenlizade Rıfat Bey'e yazdığı 3 Kanunuevvel 1881 tarihli bir mektubunda, kendisinin babası ile görüşebilmesi için, dönemin sadrazamından izin alınarak babasının Gelibolu'ya gelmesi halinde, kendisine de Gelibolu'ya geçebilme ve babası ile görüşebilme izni verilmesini dilediğini görürüz. Şairin dileği sadece babasını görmek değil, belki de hafızasında yer tutmuş olan Gelibolu'nun güzelliklerine karşı özlem gidermektir.⁶⁷

Namık Kemal'in hayatı boyunca yazmış olduğu bütün mektuplarında görülür ki, onun Gelibolu'dan ayrılmasının ardından, Magosa, Midilli, Rodos ve Sakız'da bulunduğu yıllarda, kendisinden sonra Gelibolu'ya atanan mutasarrıfları takip etmekte ve mektuplarında bazı mutasarrıflar hakkında yorumlar da yapmaktadır.⁶⁸

Kemal, 1888 yılında Sakız adası mutasarrıfı iken zatürre hastalığına tutulmuş ve ölümünden önceki günlerinde ağırlaşan hastalığının ailesine haber verilmesini istememiştir.⁶⁹ Tedavisi için çok çabalanmasına rağmen 2 Aralık 1888(20 Teşrinisani 1304 H.) tarihinde alaturka saatle 8'i 20 dakika geçerken vefat eder. Öldüğü gün oğlu Ali Ekrem Bey, İstanbul'dan bir Rus vapuru ile yanına hareket etmiş, ancak babasının ölüm anına ve cenazesinin defin merasimine yetişememiştir. Namık Kemal'i Sakız adasındaki bir caminin kapı girişine yakın bir yere defnedirler.⁷⁰

Ölümünden yıllar önce, Gelibolu'ya sürgün gönderilmiş çok genç bir mutasarrıf olarak tayin olunan Namık Kemal'in Gelibolu'ya ulaştığında, yanında en yakın arkadaşı Ebüzziya Tevfik bulunmaktadır. Gelibolu'ya geldikleri ilk günlerindeki bir haftayı beraber geçiren bu iki arkadaş, Namık Kemal'in ilk mutasarrıflık günlerinde çevreyi, yöreyi tanımak maksadıyla beraber gezip dolaşıyorlardı. Bir gün de yolları Bolayır'a düştü ve orada medfun olan Gazi Şehzade Süleyman Paşa'nın türbesini ziyaret ettiler. O ziyaret esnasında Kemal, Bolayır'daki Gazi Şehzade Süleyman

⁶⁵ TANSEL, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Hususi Mektupları II-İstanbul ve Midilli Mektupları-I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969, s.296.

⁶⁶ TANSEL, age, s.112-113.

⁶⁷ TANSEL, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Hususi Mektupları III-İstanbul ve Midilli Mektupları-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973, s.106.

⁶⁸ TANSEL, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Hususi Mektupları IV-Rodos ve Sakız Mektupları-VII-VIII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986, s.170, 191, 555, 568.

⁶⁹ TANSEL, age, s.616.

⁷⁰ ALİ EKREM, Namık Kemal, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1992, s.118; ALİ EKREM, Ruh-ı Kemal, İstanbul, 1909, s.105.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

Paşa'nın türbesini ve yerini çok beğendi ve bir an ağzından şu cümleler döküldü: “Öldüğüm zaman beni buraya gömseler ne iyi olur.”

Namık Kemal'in ağzından çıkan bu cümleler, yıllar sonra ölüm haberinin alınmasının ardından, arkadaşı Ebüzziya Tevfik tarafından devrin padişahı Sultan II. Abdülhamid'e aktarıldı.⁷¹ Padişahın emriyle, 5 Aralık 1888 tarihinde Sakız adasındaki caminin haziresinde (küçük mezarlığında)⁷² medfun bulunan Kemal'in naaşının, vasiyeti gereğince Bolayır'a gömülmek üzere, oraya nakli ve bu nakil işleminin de Çanakkale Boğazı Muhafızlığı tarafından temin edileceği bildirilmiştir. Nakil için Namık Kemal'in naaşı, Sakız adasındaki mezarından çıkarılmış ve usulüne uygun bir biçimde, maişet vapuru Eser-i Nüzhet'e konularak Gelibolu yakınlarındaki Bolayır'a getirilmiş ve askeri merasimle Gelibolu Fatih Gazi Şehzade Süleyman Paşa'nın türbesinin yanına defnedilmiştir.⁷³

Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem, birkaç yıl sonra kabrin Hazine-i Hassaca yaptırılması için Sultan II. Abdülhamid'in iradesini almayı da başarmıştır. Kabrin planı Tevfik Fikret tarafından yapılmış ve halen mevcut olan kabir inşa edilmiştir. Sekiz mermer sütun üzerinde yerleştirilmiş küçük bir kubbe ve sütunların arasında parmaklıklar bulunan kabrin sandukası yine mermerden yapılmıştır. Sandukanın baş tarafına küçük bir levha konulmuş ve üzerinde “Namık Kemal'in kabridir” diye yazmaktadır. Şiddetli bir depremle kubbesi yere düşmüş, sütunları kırılmış olan Kemal'in kabrinin sandukası halen yerinde bulunmaktadır.⁷⁴

Sonuç

Gelibolu, dünya tarihinde antik dönemlerden beri farklı toplumların yerleşmek için mücadele ettiği ve farklı dönemlerde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış önemli bir coğrafyadır. Gazi Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri tarafından 1354'te fethedilen ve Rumeli'nin ilk Paşa Sancağı olan Gelibolu, emsalsiz bir coğrafya olmasının yanında, tarihte bir denizcilik idare merkezi olarak şöhret kazanmıştır. Yarımada konumunda bulunan bir toprak parçasında konumlanmış olan Gelibolu, Cumhuriyet döneminin başlarında vilayet merkezi olmuş, 1926 yılında ilçe merkezine dönüştürülmüştür. Bugün ilçe merkezi olarak Marmara Denizi'nin Kuzey Batısında yer alan şirin bir yerdir. Coğrafi konumuna bağlı olarak bir geçiş noktası olması sebebiyle pek çok tarihî olayın gerçekleşmesinde merkez durumunda bulunan Gelibolu, üzerinde bulundurduğu önemli devlet adamları ve yetiştirdiği aydınları yönüyle ele alınıp incelenmesi gereken bir yer olarak dikkat çekmektedir.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda önemli bir aydın, düşünür ve devlet adamı olan Namık Kemal, aynı zamanda Tanzimat Edebiyatı olarak isimlendirilen dönemin öncü bir şairi, gazetecisi, tiyatro ve roman yazarıdır. Gelibolu'ya yakın olan Tekirdağ'da 21 Aralık 1840 tarihinde bir bürokrat ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen, Avrupa ülkelerinin önemli başkentlerinde gazetecilik faaliyetinde bulunarak Osmanlı coğrafyasının muhtelif yerlerinde devlet adamı olarak görev alan Namık Kemal, 1870 yılından sonra Avrupa'dan İstanbul'a dönmüş ve İbret gazetesinde yayın hayatına devam etmiştir. “Gazar Marazdır” isimli yazısının yayınlanması dolayısıyla İbret gazetesinin kapatılmasından sonra Kemal, 26 Eylül 1872 tarihinde daha 32 yaşında iken mutasarrıf olarak Gelibolu'ya gelmiştir. Gelibolu'da kaldığı zaman dilimi fazla uzun sürmeyen Kemal'in, devlet adamlığının ilk aşamasını yaşadığı Gelibolu, onun gerek özel hayatında gerekse edebî hayatında önemli izleri bulunan önemli bir yerleşim bölgesidir. Namık Kemal, hayatı boyunca ailesine, arkadaş ve dostlarına yazdığı mektuplarında Gelibolu'yu ve orada tanıdığı kimseleri yeri

⁷¹ ALİ EKREM, age, s.122.

⁷² GÖÇGÜN, Önder, Namık Kemal, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987; GÖÇGÜN, Önder, Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999, s.XXXII.

⁷³ TANSEL, age, s.616.

⁷⁴ ALİ EKREM, age, s.122-124.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

geldikçe anmış, fırsat düştükçe çeşitli yazışmalarında Gelibolu'yu zikretmiş, bazı eserlerinde ise Gelibolu'da kaldığı yıllardan hafızasında kalan manzaraları ilham kaynağı olarak kullanmış, hatta Gelibolu'yu müstakil bazı yazılarının konusu olarak da ele almıştır.

Bu makalede, Gelibolu'nun Namık Kemal'in hayatında nasıl bir yer tuttuğunun izleri, onun hayatı ile ilgili kaynaklardan takip edilirken, bu büyük edebiyatçımızın kendi eserlerinde Gelibolu'nun ne biçimde yer aldığı değerlendirilip incelenmiştir. Ayrıca bu çalışma ile onun ölümü öncesinde Gelibolu muhitine bağlılığı, bu bağlılığın sebepleri, kabrinin nakli ile bilgiler de ortaya konulmuştur. 1888 yılının 2 Aralık günü Sakız adasında vefat eden ve oradaki bir cami haziresine defnedilen Namık Kemal'in kabri, gazeteci arkadaşı Ebüzziya Tevfik'e adeta bir dilek, bir temenni olarak bıraktığı vasiyetine dayanılarak Gelibolu'nun Bolayır kasabasındaki Gazi Şehzade Süleyman Paşa türbesinin yanına 5 Aralık 1888 tarihinde nakledilmiştir.

Sonuç olarak Namık Kemal'in, daha 32 yaşında iken genç bir mutasarrıf olarak Gelibolu ile doğrudan doğruya başlamış olan münasebeti, ölümünden sonra kabrinin nakliyle devam etmiş ve gelecekte de edecektir. Bugün itibariyle Tekirdağ'da ismi en fazla anılan ve bir Tekirdağ değeri olarak kabul edilen Namık Kemal'in, hayatı boyunca ortaya koyduğu eserlerine, yazdığı mektuplarına, arkadaşlarına söylediği sözlerine dikkatle bakılacak olursa; zihnen, aklen, kalben Tekirdağ'dan çok Gelibolu'ya bağlı olduğu görülecektir.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk, Namık Kemal'in Mektupları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972, s.368.
- ALİ EKREM, Namık Kemal, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1992.
- ALİ EKREM, Ruh-ı Kemal, İstanbul: 1909.
- AYDOĞDU, Nergiz Yılmaz, KARA, İsmail, Namık Kemal Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri 1, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- EBÜZZİYA TEVFIK, Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye, Konstantiniyye: Matbaa-i Ebüzziya, 1306.
- EBÜZZİYA TEVFIK, Yeni Osmanlılar Tarihi, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1973.
- GÖÇGÜN, Önder, Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.
- GÖÇGÜN, Önder, Namık Kemal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, Bütün Eserleri Son Asır Türk Şairleri, Cilt: II, 3. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988.
- KUNTAY, Mithat Cemal, Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında Cilt: II-Kısım I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1949.
- MARDİN, Yusuf, Namık Kemal'in Londra Yılları, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1974.
- NAMIK KEMAL, Külliyyât-ı Kemâl-Birinci Tertip-3 Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye, İstanbul: Selânik Matbaası, (Tarihsiz).
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, Namık Kemal ve İbret Gazetesi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1938.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Hususi Mektupları I-İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 13 Fall 2013

-
- TANSEL, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Hususi Mektupları II-İstanbul ve Midilli Mektupları-I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Hususi Mektupları III-İstanbul ve Midilli Mektupları-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Hususi Mektupları IV-Rodos ve Sakız Mektupları-VII-VIII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/13 Fall 2013

